

Təpə Göz

Başlanış

Son illərdə
Bir şərqli biliklinin
Söhbətinə qulaq asdım:
–Səvadsız bir ailədə
Mən doğulub boy atmışam.
Atam, bütün yazılardan,
Təkcə kiçik ədədləri,
Tanıyardı.
Bir də niyə,
Əyri – üyri bir xətlən
Öz adını cızmalardı.

Tayfamızda ağ – qaradan
Başı çıxan,
Bircə mənim anam idi.
O da ancaq düz ya qələt,
Fəqət quran oxuyardı.

Bütün bizim kəndimizin
Bilgilərin toplasaydın,
Neçə beyt şeir, neçə nağıl,
Olduğumuz vilayətin əhvalatı,
Neçə dastan, neçə möcüz,
Neçə – neçə dayaz sözlər,

Neçə böyük şəhr adından,
Artıq bir şey toplanmazdı,

Bizim kətdə heç bir evə,
Kitab – mitab dolanmazdı.

Ancaq bəzən
Yaşlıların danışdığı,
Nağıllardan, dastanlardan,
Çox maraqlı əfsanələr
Yadımdadır.
Biri budur:

”Yer altında bir ölkə var
”Bir gözlülər” ölkəsidir

O diyarda sübh olanda,
Bizim yerdə günəş batar.
Eləcə də demək bizim
Gündüzümüz,
Bir gözlünün gecəsidir.

Adamcıldır bir gözlülər:
Su yerinə qan içərlər”!

Bizim eldən
İlk məktəbə gedən uşaq,
Mən olmuşam.

Oxuduğum kitablarda,
Bizim axşam o diyarda
Səhər olan bir torpaqdan,
Əcəb sözlər yazılmışdı.
O yerlərin çox da belə
Ehtiramlı – ehtişamlı,
”Təməddün”lü bir ölkələr
Olduğundan, söz çox idi.
”Bir gözlüdən”, ”Adamcıl”dan,
”Su yerinə qan içən”dən
Ad yox idi.

Mən məktəbi bitirmədən
Müharibə başlanmışdı
Qafilcədən bir gün yadlar,
Gündüzləri,
Bizim yerdə gecə olan
”Adamzadlar”
Çağrılmamış qonaq kimi,
Yurdumuza soxuldular.

Gördük iki gözləri var,
Bizə belə dedilər ki:

Lingi uzun, ərsin boğaz,
Oturarkən, ayaqların
Masa üstə dırmaşdıran,
Bu daylaqlar,

İnsanlıđı; azadlıđı,
”Qorumaqçün”!
Vətənindən baş götürüb,
Diyar – diyar,
Gəzişirlər, dolanırlar!

Sonra bizə:
Qaraları, kölələri,
”Azad” edən,
Mübariz bir ”Baltaçı”dan
Danışdılar.
Biz inandıq.
Onları çox əziz sandıq.
Evimizdə yer – yurd verdik.
Onlar üçün ”Bar”lar açdıq!
.....!
Yemək verdik, içmək verdik.

Savaş bitdi.
Radiolar, qəzetələr,
”İnsaniyyət qalib gəldi”
Deyə – Bütün ölkələrə,
Çov saldılar.
”Azadlıq”dan, ”hürriyyət”dən,
”Bəşəriyyət huququndan”,
Sıçırrama – sıçırrama,
Söz dedilər,
Əyri durub düz dedilər.

Biz düşündük.

Xub.

İnsanıq

Burnumuz var,

Ağzımız var,

Danışmğa dilimiz var.

İşləməyə əlimiz var.

Dolanmağa yerimiz var.

Yaşamağa yurdumuz var.

Həvəsləndik.

İstədik ki,

Ata – baba yerimizdə,

İş – işləyək, əkin – əkək,

Özümüzə yuva tikək.

Dağımızı, daşımızı,

Sökək – çapaq.

Su çıxaraq, mədən tapaq.

Körpələrə məktəb açaq.

Yazaq, pozaq.

Lakin bizi anmadılar.

Əlimizi,

Ağzımızı,

Dilimizi nişan verdik.

Bizi insan sanmadılar!

Acıqlandıq.

Silahlandıq.

”Dəyirmanın suyun sovduq”
Ölkəmizdən yadı qovduq.
Dünya dedi:
Haqq bizlədir
Öz evinin qibləsini,
Yaxşı bilər hər kəs özü.
Haqqın özü, sözün düzü.

Göy gurladı
Dolu yağdı
Yer tərpendi
Tufan oldu
Duman qopdu
Gün tutuldu
Ölkəmizə, düşmən doldu.

Dünən evdən qovduğumuz
Basıb – yıxıb, boğduğumuz
Qanı qaçıq
Baldır açıq
Ölümcülü, baxdıq gördük
Tuman geyib,
Xəftan geyib,
Qara polad ata minib.
At oynadır
Qılınc vurur
Qılıncından od yağdırır
”Dədəm mənə kor deyibən”

Hər gələni, vurur salır
Şüşə – şüşə qanın alır!

Baxdıq – baxdıq mətəl qaldıq.
Hər tərəfə nəzər saldıq
–Bu nə sirdir?
Nə övzadır?
Nə aləmdir?
Nə dünyadır?
Düşmən hardan tuman tapdı,
Qılınc tapdı, xəftan tapdı?
O yalincıq
O ölümcül
Hardan polad ata minər,
Şüşə – şüşə qanı neylər?!

Gəzdik işin hər tərəfin
Araşdırdıq başın, dibin
Birdən birə, baxdıq gördük
O yöndəmsiz bir gözlünü,
O yolsuzu, o tülünü
Qəribə bir tükan açıb
Matahını, töküb saçıb
Silah verir, canlar alır,
Piçaq verir, qanlar alır
Hər tərəfə atın çapır
Axtarır bir quduz tapır
Vərhovladır, yasaq verir
Xəftan verir, yaraq verir
Qudurduban işə çəkir!

Millətləri şişə çəkir
Əlsizlərin,
Məzlumların,
Canıxdırır canın alır.
Şüşə – şüşə qanın alır!

Mən o gündən inandım ki,
Sinələrdən – sinələrə
Atalardan, babalardan
Bizə çatan əfsanələr
Çox da belə yersiz deyil
Bu sözlərdə dəryalar var.
Dəryalarca mənalar var.

Radiolar hər nə desə
Kim nə desə – nə söyləsə
”Kitablarım” hər nə yazsa
Bu sözlərdən,
Kim yol tapsa – ”kim yol azsa”

Bir daha mən
Tanımışam – tanımışam!
Əsrimizin,
”Bir gözlüsün”.
”Təpə gözün”
Haralarda
Harda – harda

.....

Hər torpaqda, hər diyarda
Tanımışam o qəddarı
O quduzu, o kaftarı.

Cəlladlara sərdar olub,
Sərvər olub, salar olub
İnsanları boğur asır
Millətlərə, kəsim– kəsir

Çaştasına min şüşə qan!
Naharına beş yüz insan!
Diş qıcırdır, qan – qan deyir
Qan içdikcə qan istəyir!

Nə indidən, nə dünəndən,
Bəşəriyyət doğan gündən.
Quduzlarla çəngələşmək
Əsrlərdən, əsrlərə
Yaşayışdan ayrılmayan,
Ardıcıl bir vəqiədir.
İlk əzəldən iş belədir!

Bəşəriyyət ən qədimdən
Bu müqəddəs təlaşını,
Quduzluğa, zülmə qarşı,
Dayanmayan savaşıını,
Əfsanələr biçimində,
Quraşdırmış.

Nişan vermiş.

Qan içənlər, adamcılar,
”Bir gözlü”lər pəncəsindən
Qurtarmağa can atmasın,
Əfsanəvi qəhrəmanlar
Simasında,
Yaraşdırmış.
Əks etdirmiş.
”Qorqud Dədə” dastanları
Sırasında,
”Təpəgözün” fəsanəsi,
Bu ardıcıl təşəbbüsə,
Ən gözəl bir nümunədir.
O belədir:

Bir gün Oğuz oturarkən,
Üzərinə yağ gəldi.
Qafil Oğuz gecəliklə,
Hürkdü – qaçdı.
Yerin – yurdun, qoydu köçdü.

”Uruz qoca” diyərlər bir –
İxtiyarın,
Oğlancığı düşdü qaldı.
Oğlanı, bir aslan tapdı.
Əmişdirdi.
Oğlan boya – başa çatdı.

Yaşa doldu.

il dolandı, günlər keçdi,
Oğuz yenə,
Öz yurduna, öz yerinə,
Gəldi düşdü.
"Oğuz xanın" ılıxıçısı,
Xəbər gətirdi:

–Xanım, hər gün qamışlıqdan
Qəribə bir aslan çıxır
Sir – sifəti adam kimi
Ağıl – ağıl
Bir at vurur, qanın sorur.

Uruz aydır:
Bəlkə mənim qaça– qaçda,
Düşüb qalan oğlum ola?

Bəylər mindi.
Boz aslanı qaldırdılar
Oğlancığı peysərləyib
Gətirdilər.

Uruz qoca oğlun alıb
Evə gəldi, şadlıq qurdu,
El – obanı qonaqladı.
Hamı gəldi yedi – içdi.
Ancaq oğlan,
Yerdə – yurdda, dayanmadı.
Ana aslan yatağına,

Qoydu qaçdı.
Gedib tutub gətirdilər,
Yenə qaçdı.
Bir daha da qaytardılar,
Dayanmadı.
Çağırıldı ”Qorqud Dədə”
Gələr oldu,
Oğlancığa öyüd verdi:
Qaçma oğul!
İnsan üçün heyvanlara –
Munis olmaq, yaramazdır.

Sən insansan!
İnsanlarla qayna – qarış,
İgitlərlə oturub dur
Yaxşı at min.
”Qıyan Səlcuq” qardaşındır.
Sənin adın ”Basat” olsun.
Adivi mən verdim, yaşın
Uca tanrı özü versin.

Uruzun bir çobanı var,
”Qonurqoca – Sarı Çoban”
Çağırarlar.

Uzun illər uzağından
Oğuz eli köç elərkən,
Sarı Çoban öndə köçər,
Kimsə ondan qabaq köçməz.

Yaylağına köçür bir gün
Oğuz yenə.
Sarı Çoban, gedir öndə

Yol üstündə "Uzun minar" –
Deyilən bir minar vardır.
Minarəyə çatar – çatmaz,
Nagəhandan qoyun hürkdü.
Sarı Çoban baxdı gördü
Minarəyə "pəri" qonub.

Pəriciklər onu görcək,
Qanad çalıb pırladılar.

Sarı Çoban,
Köynəgini çıxarıban,
Pərilərin üstə atdı
Birin tutdu.
Pəri gözəl, çoban qızğın!
Tamasındı,
Pəricikə əl uzatdı.

Yenə birdən qoyun hürkdü
Qonurqoca,
Qoyunlara qarşı vardı
Pəri qızı pırıldayıb:
–Mərə çoban,
Yengi ildə məndə sənün,
Əmanətin olacaqdır
Gəl algilən
Amma bilki öz elivin –
Başına qada gətirdin:
Deyə – uçdu.

Pəri getdi, çoban qaldı
Ayrılıqdan rəngi soldu
Qara bağı dərde doldu

Günlər keçdi, aylar ötdü
Oğuzların köçüş vaxtı,
Yenə yetdi.
Sarı Çoban köç eylərkən,
Uzun minar ayağına –
Gəldi çatdı.
Gördü ki, bir ”yığın” yatıb
Pəri qızı zahir olub:
–Mərə çoban!
Əmanətin gəl al–dedi.
Bil ki ancaq ellərivə
Zəval gətdin!
O ”yığını” çoban görcək,
İbrət aldı
Geri dönüb, əl supana –
Daşa tutdu.
Daş vurduqca ”yığın” şişdi!
Çoban qorxub qoydu qaçdı.

Məgər o gün ”Bayındırخان”
Bəylər ilən seyrə varmış
Uzun minar ayağına,
Yetişdilər.
Gördülər bir “nəsnə” yatıb,
Başı – götü anlaşılmır!
Bəylər hamı,
Dövrə vurub dayandılar.
Endi bir bəy, təpigilə –
Onu təpdi.
Vurduqcan ”nəsnə” şişdi!

Neçə igit – daha endi.
Hey təpdilər, hey böyüdü!

Uruz qoca atdan düşdü
O da təpdi
Məhmiz dəydi, örtülünü–
Dəlib yırtdı,
İçindən bir oğlan çıxdı
Hər birzadı adam kimi,
Ancaq fəqət bir gözü var!
Heyran qaldı, bəylər – xanlar.

Uruz qoca
Onu qapıb, Bayındırخان
Qulluğuna gətiribən:
–Görklü xan, bu oğlanı
Mənə verin. Aslan oğlum
Basat ilən böyüdəyim.

Bayındırخان:
–Sənin olsun deyə – keçdi
Uruz qoca, Təpəgözü
Götürübən, evə vardı.
Buyurdu bir taya gəldi
Təpəgözə əmcək verdi.
Bir sorduqda,
Südün aldı!
İki sordu, qanın aldı!
Üç sorduqda canın aldı!

Bir çox taya gətirdilər,
Hamısını həlak etdi
Gördülər ki, olmayacaq

”At südüylə bəsləyəlim”,
Söylədilər.
Hər övnədə bir qazan süd,
Doyurmadı!

Təpəgözü, bəslədilər.
Gəzər oldu.
Uşaqlarla, oynar oldu.
Uşaqların kimisinin
Qulaqların,
Kimisinin, burnun yedi!
Bütün Oğuz ellərindən
Cana gəlib, acizləyib,
Bəy Uruza daxil düşüb,
Yalvardılar, ağlaşdılar!

Uruz qoca neylədisə,
Kar kəsmədi.
Naçar olub çıxarıban,
Evdən qovdu.
Pəri qızı uçub gəlib,
Oğlanının barmağına,
Qəribə bir üzük taxdı,
–Oğul sənə ox batmasın,
İti qılinc, bədənivə
Kar kəsməsin! Deyə – getdi.

Bir gözlü qul varıb gedib,
Sərt bir dağda məskən edib,

Yollar kəsdi, adam yedi!
Qorxulu bir quldur olub,
Ad çıxardı.

Üzərinə neçə – neçə,
Adam getdi,
Ox atdılar, ox batmadı.
Qılınc – qəmə, kar etmədi.
Hər gələni tutdu, yedi.
Bütün çoban – çoluqları,
Basıb yeyib, oğuzları
Yeməkliyə, əl eylədi.

Bütün Oğuz toplanıban,
Üzərinə, axın etdi.
Bir ağacı yerli – dibli,
Qopararaq,
Yığıncağın üstə atdı.
Atmış adam ağac altda
Həlak oldu.
Qazanxana bir zərb vurdu
Dünya – aləm nəzərində,
Duman oldu!
Qarındaşı "Qaragünə",
Qarşısında zəbun oldu,

"Dözən" oğlu "Alprüstəm",
Şəhid oldu.
"Düşün qoca oğlu" kimi –
Bir pəhləvan,
Məğlub olub həlak oldu.
"Ariqcandan" iki qardaş,
Şəhid oldu.

Bıǵı qanlı ”Bügdüz Əmən”,
Qarşısında zəbun oldu.
Dəmir donlu ”Dəli Mamaq”,
Məğlub olub həlak oldu.
Ağ saqqallı ”Uruz qoca”,
Qan qaytardı,
Uruz oğlu ”Qıyan Səlcuq”
Ödün qusdu.

Bütün Oğuz Təpəgözə,
Batanmayıb, hürkdü qaçdı.
Dəli quduz önün kəsdi,
Qaytarıban öz yerində
Otutrdurdu.
Qurtulanı, Oğuz eli,
Yeddi kərə hürkdü qaçdı,
Hamısında qaytarıldı.
Bütünlüklə zəbun oldu!

Çağırıldı Dədəm Qorqud
Gələr oldu.
Yalvardılar, sıtqadılar.

–Çarə qalıb kəsim – kəsək,
Deyə – Qorqud varıb getdi,
Təpəgözə səlam verdi:
–Hey Təpəgöz,
Bütün Oğuz ellərində
Zəbun olub
Bükülübən bükük qalıb
Ayağının torpağına,
Məni salıb
Sənün üçün kəsim – kəsmək

İstəyirlər – deyə, durdu.

–Hər günümə atmış adam
Verin – deyə, dəli quduz
Cavab verdi.

–Oğul bədzat, beləliklə,
Çox keçmədən adamları,
Tükədersən.
Yeməgivə kimsə qalmaz
Ancaq sənə iki adam,
Beş yüz qoyun gündə verək.

Dəli quduz:

–Eybi yoxdur elə olsun.
İki adam daha verin,
Mənim üçün yemək yapsın.

Dədəm Qorqud döndü gəldi.
–”Yapaqlı” ilə ”Yüklü qoca”
Varsın getsin Təpəgözə –
Aş pişirsin.
Bir də gündə iki adam,
Beş yüz qoyun istəmişdir.

Oğuz buna razı qaldı.
Dörd oğullu birin verdi,
Üçü qaldı.
Üç oğullu birin verdi,
Cütü qaldı.
Cüt oğullu birin verdi,
Biri qaldı.

”Qapıqqan bəy” deyirlər bir –

Kişi varmış,
Cüt oğlunun birin vermiş,
Biri qalmış,
Gün dolandı,
Yenə növbət ona çatdı
Oğlancığın anasına
Xəbər getdi
Qışqırıban zarlıq qıldı.
Başın yoldu, üzün cırdı.

”Uruz oğlu aslan Basat”
Vuruşmaya getmiş idi,
Bu məhəldə, gəldi çıxdı.
Qarı aydır:
–Basat gəldi axın gətди,
Varıban bir əsir alıb,
Oğlanımı qurtarsanam.

İgit Basat,
Altunluca günlüğünü,
Tikdiribən oturarkən,
Xatın kişi varid olub,
Göz gəzdirdi, Basat xana
Salam verdi.
Gözlərindən qan yaş tökdü:

–İç Oğuz da, dış Oğuz da,
Adı bəlli, qatı yaylı,
Uruz oğlu aslan Basat,
Qoltuğuya sığınırım,
Mədəd səndən!

–Nə dilərsən, nə söylərsən,
Qarı aydır:
–Zəmanənin anasından,
Uğursuz bir oğul qopdu.
Oğuz elin, kölgəsində,
Qondurmadı,
Qara polad uz qılınclar,
Bir tükün də kəsənmədi.
Qarğı cida oynadanlar,
Süngü saçdı, dələnmədi.
Qatı yaylı ox atanlar,
Ox atdılar, kar kəsmədi.
Alp ərənlər sərkərdəsi
Qazanxana, zərbə vurdu.
Qaragünə pəhləvanı,
Şəhid etdi
Bıgı qanlı Bügdüz Əmən,
Qarşısında zəbun oldu,
Ağ saqqallı xan babava,
Qan qusdurdu.
Qarındaşın Qıyan Səlcuq,
Qabağında ödün süzdü.
Bütün Oğuz bəylərinin
Kimisini zəbun edib,
Kimisini şəhid etdi.
Oğuz eli yeddi kərə
Hürkdü qaçdı,
Qoymaz oldu.
Hər gününə,
İki adam, beş yüz qoyun,
Kəsim dedi, kəsdi aldı.
Yapaqlıbəy, Yüklü qoca,
Getdi ona aşbaz oldu.

Dörd oğullu birin verdi,
Üçü qaldı.
Üç oğullu birin verdi,
Cütü qaldı.
Cüt oğullu birin verdi,
Biri qaldı.

Cüt oğlumun birin yemiş,
Biri qalmış.
Onu daha istəyirlər!
Yenə növbət mənə çatmış.
Canım oğul mədəd səndən!
Xan Basatın qara gözü,
Yaşa doldu.
Qardaş deyə. ellər – deyə
Söy – söyləmiş, nələr demiş:

–Düzlərdə tikilən otaqlarını,
O zalım yaxdırıb, yaxdırsın qardaş.
Şahbaz atlarını sər tovləsindən,
O zalım seçdirib, seçdirsin qardaş.
Əsrək dövələri qatarlarından,
O zalım ayırıb, ayırsın qardaş!
Sürü – sürü ağca qoyunlarını,
O zalım qırdırıb, qırdırsın qardaş!
Sevib gətirdiyin gəlini səndən,
O zalım ayırıb, ayırsın qardaş!
Ağsaqqal babamı oğul vay – deyə
O zalım bozladıb, bozladsın qardaş!
Ağ üzlü qarıcıq, xatın anamı,
O zalım sızladıb, sızlatsın qardaş!

Yenə demiş:

–Qaranquluq gözlərimin aydını,
Axıntılı sularımın daşğını,
Qarşı yatan qara dağım yoqquşu,
Sarsılmaz dizimin taqəti qardaş!

Qardaşımı əldən verdim,
Deyə – Basat,
Çox ağladı, zarlıq qıldı.
Xatına bir əsir verdi
–Get oğlunu qurtar dedi.

Xatın qaçıb,
Xan Uruza xəbər verdi:
–Nə durubsan oğlun gəldi.
Uruz qoca çox sevindi.
Bəylər ilən,
Oğlanına qarşı gəldi.
Aslan Basat,
Atasının əlin öpdü.
Üzləşdilər, ağlaşdılar,
Anasının çadırına,
Varıb getdi.
Qarı ana, oğlancığın
Qarşıladi
Çox ağladı
Alnın öpdü, qucaxladı.

Xan Basatın gəlişiyə,
Bir də elə fərəh gəldi.
Yemək oldu, içmək oldu.

Basat aydır:
–Bəylər! Qardaş qanı – deyə,

Təpəgözlə hesablaşmaq
İstəyirəm, nə deyirsiniz?
”Qazan” burda söy – söyləmiş,
Xan Basata nələr demiş:

–Nə qara əvrəndən doğdu Təpəgöz
Ərşi dolandırdım ala bilmədim,
Qara qaplanlardan qopdu Təpəgöz
Dağlar dolandırdım ala bilmədim.
Qağan aslanlardan oldu Təpəgöz
Ormanlarda qovdum sala bilmədim.
Yenə demiş:

Yüz də igid olsan, yüz də mərd olsan,
İnanma çatasan Qazana Basat,
Ağ saqqal babavı, xatın anavı,
Sızladıb gətirmə amana Basat!

Xan Qazanın cavabında,
Aslan Basat:
Gedəm deyir, hətmən gərək!

Uruz Qoca ağlayıban,
- Canım Basat, kərəm elə!
Ocağımı sönük etmə!
Oğul getmə!

Qorxutmalar,
Nər aslanı qorxutmadı:
- Ağ saqqalı əziz baba,
Gedəm gərək! Deyə - qalxıb,
Yeləgindən bir tutam ox
Çıxarıban belə taxdı.

Xəftan geydi, qılınc asdı,
Qatı yayın ələ aldı.
Atasının, anasının,
Əlin öpüb, həlallaşdı:
- Xoş yaşayıb, əsən qalın!
- Deyə – vardı.
«Sallax xana qayasına»,
Gəlib çıxdı.
Təpəgözü,
Arxasını günə verib,
Günəvərdə, yatmış gördü.
Yayın çəkib, bir gözlünün
Ürəginə bir ox vurdu.
Dəmirli ox kar kəsmədi.
Paralandı yerə düşdü.
Bir də vurdu, yenə oxu
Sınıq – sınıq olub düşdü.

Dəli quduz, qocaları sezib dedi:
Bu yer məni üşündürdü.

Basat yenə oxun atdı
Yenə dəgib parçalandı,
Pərəm–pərəm dağılaraq,
Bir parçası təpəgözün
Qarşısında yerə düşdü.

Quduz şeytan daşlanaraq,
Uru durdu.
Basat xana gözü düşcək,
Əl çalıban, qas–qas güldü:

- Mərə yenə görünür ki,

Oğuzlardan bizim üçün
Quzu gəlmiş deyə – varıb
Mərd aslanı qabağına
Qatıb tutdu.

Boğazından sallıyaraq,
Yatağına gətiribən,
Ədügünün bir küncünə
Basıb dürtdü.

- Hey qocalar!

Bunu mənim
İkindimə bişiriniz,
Yeyim deyib–yenə uydu.

Dəli Basat xəncər ilən,
Ayaq qabın yarıb çıxdı:

- Hey qocalar!

Bunun canı Nəyində dir?

-Biz bilmirik!

Ancaq bütün bədənində,
Əti bircə gözündə dir!

Dəli aslan, Təpəgözün
Başı üstə gəlib gördü,
Gözü ətdir:

-Hey qocalar! Dəmir şişi,
Ota qoyun qızsın – dedi,
Şişi ota buraxdılar.

Pullatdılar,

Basat şişi ələ alıb,

Var gücü ilə Təpəgözün,

Tək gözünə basıb soxdu,

Göz töküldü,

Quduz, elə anqırdı ki,

Dağa – daşa lərzə düşdü.

Busat qaçıb mağarada
Qoyunların arasında
Daldalandı.

Dəli şeytan, bunu duydu
Qapı ağzın kəsib durdu
Paçaların aralayıb:
- Mərə ağır sürülərin
Başı ərkəc, çək qoyunu,
Hamı gəlsin, bir – bir keçsin.

Qoyun gəlib, paçasının
Arasından sovuşarkən,
Hamısının baş – gözünə
Əlin çəkər, bir – bir yoxlar.
Yenə haylar:
-Toxlucuqlar tutulacaq,
İqbalım qoç, sən gəl sovuş!
Səmiz bir qoçyerdən qalxıb,
Silkinərkən, Deli Basat,
Basıb tutub boğazladı
Dərisini çəkdi üzdü
Baş – quyruğun ayırmadı
Bürünübən,
Təpəgözə qarşı vardı.

Kor Təpəgöz, əlin çəkdi,
Basat xanın dəri içrə
Olduğunu duyub bildi:

-Hey sığır qoç, mənim həlak

Olacağım yeri, söylə,
Necə bildin?
Səni elə bu köhülün
Dıvarına güpəyim ki,
Bol quyruğun mağaranı
Yağlandırırsın!

Basat,
Qoçun kəlləsini,
Təpəgözün əllərinə
Uzadaraq, məcal tapıb,
Qıçlarının arasından
Sıçırayıb dişrə çıxdı.

Dəli quduz, boş dərini
Buynuzlayıb,
Təpəsinə qaldıraraq,
Yerə çırpdı:
- Mərə oğlan qurtardınmı?
Dəli Basat:
-Haqq qurtardı!
-Mərə oğlan, al mənim bu
Üzümümü əlivə tax,
Qəmə – qılınc, səni kəsməz.
Basat, almaq istədikdə,
Yaralıda quduz şeytan
Hücum edib,
Xəncərini, üzərinə
Tolazladı.
İgid oğlan yan veribən
Baxdı gördü,
Üzük yerdə Təpəgözün,
Ayağının altındadır.

Quduz aydır:

-Mərə oğlan qurtardınmı?

Aslan Basat:

- Haqq qurtardı,

- Mərə oğlan,

O günbəzi görürsənmi?

Orda mənim xəzanəm var

Ayıq ol ki, bu qocalar,

Aparmasın.

Get möhürlə!

Qafil Basat,

Günbəz içrə gedib girdi.

Baxdı gördu,

Hər tərəfdə qızıl – gümüş,

Təpə kimi kələklənmiş.

Pulu görüb, çaşdı huşu,

Şəraitı pak unutdu.

Dəli quduz xəzanənin

Qapısını alıb kəsdi:

-Mərə oğlan,

Yaxşı yerdə düşdün ələ

Güpəyəyəm indi elə

Günbəz ilə qat qarışıq,

Yapışdırram səni yerə.

Basat puldan – xəzanədən

Əl çəkibən, göz örtübən,

Ulu haqqa sidqin saldı:

Comərdlərin mədədkarı,

Qadir tanrı, mədəd səndən!

Daş divarlar parçalandı,

Yol açıldı yeddi yerdən,

Oğlan çıxdı.

Kor Təpəgöz, günbəzə bir,
Yumruq atdı, günbəz yatdı:
-Mərə oğlan qurtardınmı?
-Haqq qurtardı!
-Alanmazmış ölüm səni!
O köhülü görürsənmi?
Orda iki qılınc vardır.
Biri qınlı, biri yalın
Qınsız qılınc məni kəsər
Dünya mənə oldu əbəs
Get götür gəl başımı kəs!
Basat gəldi asta–asta
Məqqarəyə. Gördü orda,
Zəncirlərdən aslanılmış,
Yalın tiyə bir qılınc var.
Ancaq sakit durub qalmaz,
Öz–özünə əsib coşar:

-Daha bunu sınımadan,
Yanaşmaram, deyə – Basat,
Qılıncını qarşı verdi
An içində dəydi, böldü
Dolandı bir ağac tapdı,
Qarşı tutdu, kəsib qırdı!
Qatı yayın ələ aldı,
«Coşar qılınc» aslandığı,
Zəncirlərə bir ox vurdu,
Qılınc qopdu, yerə düşdü.
Cumuxuban yerdən qapdı,
Belindəki qına soxdu.

- Mərə şeytan nə haldasan?

- Ölməmişən?
- Tanrım qoymaz!
- Mərə ölüm yoxmuş sənə
Deyə quduz, söy söylədi.
Nələr dedi:
- Gözüm – gözüm, yalqız gözüm,
Ala gözüm, ulduz gözüm.
Sən varikən mən Oğuz,
Divan tutdum, qan utdurdum
Ala gözdən ayrı saldın
İgit məni.
Şirin candan ayrı salsın
Tanrı səni
İgit, mənə dadızdırdın
Göz büküyün
Məni saldın yaman günə
Qadir görüm dadızmasın
Heç igidə
Göz dərdinə tuş olmasın
Heç kimsənə!
Yenə demiş:
-Qalarda – qoparda, yerin nə yerdir?
Söylə igit, pirin, rəhbərin kimdir?
Başı üstə uca bayraq tutulan,
Sultanın, sərdarın, sərvərin kimdir?

Qırıq günü qabaxda qılınc vuran
Düşməni dağıdıb – qıranın kimdir?
Çadırlardan uca, çadırın quran
Alplar başında duranın kimdir?
Söylə igit kimin oğlusan, kimsən?
Adıvı , sanıvı gizlətmə məndən
Ərənlər yaşırılmaz adını ərdən.

Mərə, söylə mənə hansı eldənsən.
Basat aydır:

-Qalarda – qoparda, yerim bu diyar
Xocam, pirim, rəbbim, haqq pərvərdigar
Sultanım, sərvərim. Xan «Bayındır»
Bəylərə sərkərdə, xanlara salar

Çadırlarda uca, çadırın quran
Qartal quşu kimi düşmən şığıyan
Qırıqda yağının önündə duran
Alpımız ərənlər – ərəni «Qazan»

Atam Uruz Qoca, qocalar bəyi
Adım Basat «Qıyan Səlcuq» qardaşı
Südünü əmdigim, anamdır aslan
Anasını öymək mənə yaraşı.

- Bircə gözüm, qurban sənə,
Bəs qardaşıq qıyma mənə!

- Aslan Basat, söy söylədi
Acıqlanıb, nələr dedi:

- Mərə zalım, mərə qavat!
Ağ saqqallı babamı bozladıbsan
Ağ birçəkli anamı ağladıban
Qarındaşım «Qıyanı» öldürübsən
Ağca üzvlü gəlinin, dul edibsən
Ala gözlü igitləri, yeyibsən
Qoyarammı sağ qalasan səni mən?

Qara polad uz qılıncım əsməyincə,

Qafalıca börklü başın kəsməyincə,
Kürəgivə ölüm lərzi salmayınca,
Qardaşımın qisasını almayınca,
Sanırsanmı buraxaram mən səni?
Olarımı gör diri qoyam mən səni?

Düşgün quduz, canından əl üzərək,
Nələr demiş, nələr söyləmiş görək:

-Qalxıbanı bir gün, duram deyərdim
Əhd peymanımı qıram deyərdim
İgitlər qanını soram deyərdim
Bir adam ətindən doyam deyərdim.

Kaş oğuzun başğınını görəydim
Sallax xana qayasına girəydim
Ağır mancanıqdan daşlar yağanda
Başıma bir, daş düşəydi öləydim.

İgit ala gözdən ayırdın məni
Tanrı şirin candan ayırsın səni.
Yaman günə saldın, görüm heç igit,
Görməsin bəlali başım görəni.

Yenə də söy söylədi
Bir daha nələr dedi:

- Ağ saqqallı qocaları
Çox bozlatdım,
Ağ saqqallar qarğadılar
Gözüm səni.

Ağ birçəkli qarıları

Çox ağlatdım,
Ağ birçəklər qarğadılar
Gözüm səni.

Ala gözdən qanlı yaşlar
Çox axıtdım,
Ala gözlər qarğadılar
Gözüm səni.

Al xınalı ağca əllər
Çox yemişdim,
Al xınalar qarğadılar
Gözüm səni.

Körpə – körpə igitciklər
Çox yemişdim,
İgitliklər qarğadılar
Gözüm səni.
Belə ki mən çəkər oldum
Göz büküyün,
Qadir görüm heç igidə
Göstərməsin.

Aslan Basat, buğra kimi
Təpəgözü,
İki dizi,
Üzərinə çökdürübən,
Kor quduzun uz qılıncın
Ələ aldı, boynun vurdu.

Kəlləsinə yay çirişi
Keçiribən
Ürəgi şən

Sürütləyə – sürütləyə
Mağaranın qapısına
Çəkdi saldı.
Qardaşının
Qanın aldı.

Hey... Qocalar!
El obaya muştuluğa
Gedin! – Dedi!

Nər qocalar, ağ Boz atlar
Mindi çapdı.
Bütün Oğuz, dün içində
Xəbər tapdı.

At ağızlı Aruz Qoca,
Çapar gəldi.
Xan Basatın anasına
Sevinc verdi:
Muştuluq ver!
Aslan oğlun,
Təpəgözü, kəsdi – dedi.

Xanlar bəylər, bütün ellər,
Pər açdılar.
Atlandılar, sallax xana
Qayasına, dırmaşdılar.

Təpəgözün kəlləsini,
Ortalığa gətirdilər
Dərdi – qəmi, bitirdilər.

Dədəm Qorqud gələr oldu,

Şadlıq çaldı
Alp ərənlər, mərd igitlər
Gəldigindən – getdigindən,
Söhbət açdı.

Ürəklərdən kədər qaçdı.
Söy – söylədi, boy – boyladı,
Xan Basatın mərd adına,
Dastan qoşdu,
Hümmət verdi, alqış verdi:

-Qara dağlar,
Yetdigində, aşid versin
Daşğın sular,
Keçdiyində, keçid versin.

Qoçaqlıqla, qardaşının
Qanın aldın
El obanı, zəbunluqdan
Sən qutardın.

Ulu tanrı dost oluban
Mərd igidə mədəd versin.

Son söz əvəzinə

*Qoy dastanımızın «qurtarışı» da «başlanışı»
kimi bu xalq mətəli olsun:*

.....
*İskəndər bədəl «bədəl»
Bədəli, öldürdülər
Ağabanı geydirdilər
Ağabanının saçaqları
Xan evinin piçaqları*

.....
*Vurdum sandıq söküldü
İnci – mərcan töküldü
İnci , mərcan filfili
Gəl oxu bizim dili!
Bizim dil – Urmu dili
Urmudan gələn atlar
Ağzında yüyən çatlar.*

.....